

УДК 339.923:061.1

Т. Є. Сусловська, аспірант,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ УНІВЕРСИТЕТІВ І БІЗНЕСУ В ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ

and similar papers at core.ac.uk

provided by Institutional Repository of Vadym Hetman

університетів у глобальному середовищі. Доведено, що за умов формування постіндустріальної моделі економічного розвитку суттєвого розширення зазнають традиційні функції університетів, а також змінюються їх організаційні форми та поглиблюється співробітництво з бізнес-структурами.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: підприємницькі функції університетів, бізнес-освіта, рейтингування університетів, якість навчання, кваліфікаційний рівень викладацького складу, індекс цитованості, академічна продуктивність.

В статье исследованы современные тенденции развития университетской деятельности в контексте трансформации роли университетов в глобальной среде. Доказано, что в условиях формирования постиндустриальной модели экономического развития значительно расширяются традиционные функции университетов, а также изменяются их организационные формы и углубляется сотрудничество с бизнес-структурами.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: предпринимательские функции университетов, бизнес-образование, рейтинг университетов, качество обучения, квалификационный уровень преподавательского состава, индекс цитирования, академическая производительность.

The article is devoted to complex research of modern tendencies of university activity development in the context of their role transformation in global circumstances. It was grounded that in conditions of formation of postindustrial model of economic development the traditional functions of

universities have broadened as well as their organizational forms have changed and their cooperation with business-institutions have deepened.

KEY WORDS: entrepreneurial functions of the universities, business-education, university rating, quality of education, professional skills of teaching staff, citation index, academic efficiency.

Актуальність. Сучасному розвитку освіти в глобальному середовищі характерні такі основні тенденції, як: розширення масштабів вищої освіти, поширення ринкових відносин у цій сфері, глобалізація освітньої діяльності та ін., глибинним рушієм яких слід уважати початок побудови суспільства знань з його новими контурами, не цілком чітко визначеними характеристиками і, водночас, високими вимогами до всіх структурних елементів, пов'язаних із створенням, передачею та використанням знань в економічних відносинах. За таких умов самі по собі університети не можуть залишатися незмінними, їх функції розширюються, знає змін їх місія в сучасному суспільстві, модифікуються форми їх діяльності, що, зрозуміло, все частіше стає об'єктом дослідження науковців і темою книг і статей.

Стан розробки. Сучасні тенденції розвитку освіти, ролі вищих навчальних закладів в економічному розвитку країни на інноваційній основі є предметом дослідження багатьох українських та іноземних науковців: Л. Антонюк, О. Білоруса, А. Гальчинського, П. Друкера, О. Грішної, В. Іноземцева, І. Каленюк, Д. Лук'яненка, В. Новицького, Є. Панченка, Ю. Пахомова, А. Поручника, А. Рум'янцева, В. Сіденка, А. Філіпенка, А. Чухна та ін. Водночас, проблема розширення традиційних функцій університетів за умов зростання ролі освіти і науки в розвитку сучасної постіндустріальної парадигми суспільного розвитку, зміни їх організаційних форм, розширення співробітництва і партнерства їх з бізнесом ще не знайшла достатнього висвітлення в науковій економічній літературі і тому потребує подальшої розробки.

Метою статті виступає дослідження сучасних тенденцій розвитку університетської діяльності в напрямі розширення співробітництва і партнерства університетів з бізнесом у контексті виконання своїх основних функцій.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах університети стикаються з необхідністю розвивати поруч з традиційними

освітніми, науковими та управлінськими функціями також і підприємницьку діяльність. Потреба в цьому зумовлюється наступними причинами: необхідністю свободи комерціалізації результатів наукової діяльності, пошуком додаткових джерел фінансування через розширення спектру послуг, що надаються університетами, необхідністю більш гнучкої кадрової політики. Розширення економічних функцій університетів передбачає перехід до інноваційного, підприємницького менеджменту, що об'єктивно потребує зменшення міри участі держави в процесі управління.

Друга половина XX ст. стала періодом переходу від індустріальних технологій створення масового і гранично стандартизованого ринкового продукту з мінімальною «науковою» часткою у кінцевій вартості, спершу до високотехнологічного (найчастіше — зі сфери мікроелектроніки), а пізніше й до надвисокотехнологічного, де внесок «науки» у вартість перевищує 8,5 %. Це створило небачені раніше можливості для науковців з університетів і пропонувати нові технологічні процеси, і брати безпосередню участь у доведенні цих пропозицій до нового ринкового товару. Не випадково з кожним десятиріччям у США та інших державах-лідерах зростала за обсягом і різноманітністю нова стаття доходів університетів — науково-технологічна діяльність. Тобто саме прикладні наукові розробки і дослідження в сучасних умовах мають приносити університетам кошти, створюючи додаткові фінансові потоки до університету. До того ж, користь від подібних дій, як мінімум, подвійна: активна дослідницька діяльність університетів підвищує їх імідж та міжнародний престиж, оскільки вона виступає одним з ключових факторів формування високих рейтингів серед світових закладів.

Управління навчальним закладом обов'язково передбачає досягнення конкретних прагматичних цілей та завдань, що не може не зачіпати наукові чи педагогічні інтереси викладацького складу. Крім того, в самій управлінській функції сучасного університету також виникає і поглиблюється ще одна суперечність: традиційне адміністративне управління вищим навчальним закладом, орієнтоване на забезпечення навчального процесу і, частково, фундаментальні наукові дослідження, має доповнюватися підприємницькими функціями. Потреба в цьому зумовлюється наступними причинами: необхідністю свободи комерціалізації результатів наукової діяльності, розширенням спектру послуг, що надаються університетами, необхідністю більш гнучкої кадрової політики.

Загальноновизнано, що найбільшими успіхами в комерціалізації наукової продукції університетів і закладів аналогічного рівня можуть похвалитися США. Ця країна не випадково перетворилася у своєрідний полігон зі створення і випробування різноманітних форм і засобів взаємодії освіти і бізнесу, адже у США за відсутності академій наук та спеціалізованих організацій подібного характеру фундаментальні та прикладні дослідження здавна були покладені на університети. Це питання неодноразово досліджували українські і російські науковці у минулому, останнім часом аналіз став більш цілеспрямованим і орієнтованим на управління і економічну діяльність університетів ([1–3] та ін.). Особливо цікавим і перспективним щодо можливого застосування в Україні ми вважаємо законодавчі інновації у США, що значно поліпшили умови комерціалізації і поширення інтелектуального продукту, створеного за безпосередньою участю університетських професорів (напр. [4; 8]).

Подібні дуже глибокі зміни у місії університетів і поява поряд з традиційними завданнями навчання і виховання молоді значно складніших у юридичному і економічному значеннях проблем створення придатних для продажу у формі патентів чи ліцензій на використання нових технологічних процесів «кінцевих» продуктів сукупного університетського інтелекту вимагають відповідних змін у структурі управління, кадровому забезпеченні і статусі навчального закладу. Жорстке управління університетами з одного-двох столітніх офісів у будівлі Міністерства освіти нікому не пощастило узгодити з потребами успішної науково-технологічної і фінансової співпраці з тими багатьма фірмами та іншими незалежними економічними агентами, без рівноправної участі яких ефективний зв'язок «науки і виробництва» стає неможливим.

Тому навіть в Україні усе частіше в науковій літературі та практиці освітньої діяльності ставиться питання про необхідність надання вищим навчальним закладам більшої автономії, яка розглядається взагалі як передумова будь-яких змін у системі вищої освіти відповідно до сучасних вимог. Тільки набуття університетами справжньої самостійності створює фундаментальні основи для появи спроможності адекватно і своєчасно реагувати на потреби ринку праці та економіки загалом в умовах зростаючої інформатизації та глобалізації.

Наприклад, доволі неоднозначним питанням є надання автономії університетам у сфері фінансово-господарської діяльності.

В світовій практиці університети по-різному наділені правами фінансової автономії, але все-таки більшою мірою — провідні університети світу мають право самостійно розпоряджатися своїми ресурсами. Саме господарська автономія розглядається в сучасному світі важливою передумовою активізації їх ролі як генераторів освітньо-наукового прогресу.

Голландський науковець з міжнародним реноме Г. ван Гінкель у статті про перспективи поєднання навчальних і науково-технологічних завдань системи вищої освіти у XXI століття чітко висловлює думку щодо необхідності надання університетам набагато ширшої автономії. Узагальнюючи результати багаторічних досліджень стану і тенденцій змін вищої освіти, суспільств і економік наприкінці XX ст., він вказує: «Необхідно надати університетам статус автономії, напівнезалежних, приватних юридичних осіб. Тільки за цієї умови з'являється можливість наділення їх повною відповідальністю за свої довгострокові зобов'язання в питаннях фінансування, будівництва, обладнання та кадрової політики... Це означає вимогу створення певної дистанції між міністерством та університетом...» [5, с. 47].

Сучасна (тим більше — майбутня) реальність вимагає від університетів розширення їх економічних функцій, що передбачає перехід до інноваційного, підприємницького менеджменту не лише на рівні конкретного закладу, а й усієї держави. Аналізуючи європейські події (насамперед — формування Європейського Союзу і безперервні зміни цілей і характеру його діяльності), Г. ван Гінкель попереджає академічну спільноту про те, що і надалі вплив і значення національних чинників будуть невблаганно зменшуватися, поступаючись не лише регіональним (у даному разі — європейським), а й світовим.

Не випадково відхід від бюрократичного, традиційного, не схильного до ризику стилю управління університетами поступово відбувається повсюдно. Наприклад, у Японії державні університети тепер виведені з централізованої державної системи освіти і будуть фінансуватися на основі субсидій. Внутрішня діяльність закладів стає настільки складною, що виникає об'єктивна потреба в перерозподілі управлінських функцій між державою та університетами.

Отже, залучення університетів до підприємництва об'єктивно потребує зменшення міри участі держави в процесі управління. Якщо ж все-таки держава залишає за собою основний тягар

управлінських функцій, обмежуючи університетську автономію, то це неминуче знижує інноваційні та підприємницькі можливості навчального закладу нового типу.

Сучасні великі сектори вищої освіти формувалися у складних історичних умовах XIX і XX сторіч, коли лише у виняткових випадках — США, Швейцарія і Швеція — нація могла собі дозволити «розкіш» не перетворювати університети у напіввійськові структури й поєднувати цивільні фундаментальні наукові дослідження з тими, що безпосередньо скеровувалися на потреби нападу і оборони. Не випадково у більшості країн світу основна частина управлінських рішень щодо університетської діяльності навіть зараз визначається урядом. Кадрові питання, які стосуються наймання, умов праці, оплати праці та ін. регламентуються урядом і профспілками, тоді як об'єктивною необхідністю стає отримання університетами права більш гнучкої політики. І ще одне узагальнення Г. ван Гінкеля: «Досягнення потрібного балансу в управлінні академічним персоналом, виконанні зобов'язань перед суспільством як у якості освіти, так і в оригінальності та креативності, потребує спеціально розроблених правил. Відповідальність за їх розробку університети повинні взяти на себе» [5, с. 48].

Необхідність розширення підприємницьких функцій університетів знаходить прояв у різних напрямках своєї найстарішої місії: традиційній освітній діяльності, інноваційній та інших. В освітній сфері університети намагаються шукати відповідь на виклики сучасного ринку праці через розробку нових форм і методів просування освітніх продуктів. У першу чергу тих, що мають конкретне практичне спрямування і користуються попитом з боку бізнес-структур. Намагаючись зберегти і розвинути свій потенціал у забезпеченні двох провідних і «старих» культур — природничо-наукової і гуманітарної, — університети розвинених держав докладають зусиль до того, щоб взяти якомога активнішу участь у розширенні і «масовізації» третьої — бізнесової. В сучасних умовах виявляється дуже складним не лише нова діяльність, а й удосконалення традиційної. З цього приводу у заключних висновках до згаданої статті Г. ван Гінкель висловлюється так: «Особливо важливо підсилити керування науковими дослідженнями. У той час, коли вкладення у фундаментальні дослідження стають дуже високими, а партнерство з іншими дослідницькими інститутами й стратегічні союзи із промисловістю

особливо важливими, традиційна структура факультетів і департаментів уже «не спрацьовує». Однак відокремлювати дослідження від діяльності університетів теж не краще рішення: дослідницькі групи постійно мають потребу в припливі молодих, креативних дослідників, а факультети — в мотиваційних імпульсах з боку талановитих дослідників і в нових навчальних програмах. Матрична структура університетів може виявитися адекватним рішенням як у плані гнучкості використання людських ресурсів, так і в плані необхідності постійних змін у внутрішній структурі самого університету» [5, с. 49].

Участь у формуванні і поширенні «третьої» культури сучасні університети вважають для себе дуже важливими. Різноманітні тренінги, короткострокові навчальні програми, програми МБА — всі ці форми можуть надаватися як підрозділами університетів, так і відокремленими структурами чи частинами.

Відповідно до цього в світовій практиці виділяють дві основні моделі інституціоналізації бізнес-освіти в університетах: створення внутрішнього підрозділу і застосування незалежної (асоційованої) структури. Хорошим прикладом першого варіанту можна вважати рядовий британський «новий» університет Варвіка [6]. Він був створений спільними зусиллями місцевих влад і центрального уряду Великобританії наприкінці 1960-х років. Спершу мав усього 450 студентів, пізніше — більше, але й зараз він належить до закладів середніх розмірів (щодо подібних в Україні лунають пропозиції «ліквідувати і перетворити у частину більшого університету»). Та найцікавішими ми вважаємо дві обставини: 1) керівництво закладу всі роки його існування намагалося перетворити його у дослідницький; 2) для цього центр кадрової політики був скерований на залучення «нестандартних» науковців усіх вікових груп, які не могли реалізувати свій творчий потенціал у закладах з кількасотрічною історією. Саме тому кількість царин дослідження у Варвіку зростала повільно і виключно за рахунок найперспективніших: спершу це були фізика, біологічні, соціальні і гуманітарні науки, а пізніше до них додалися технічні науки і бізнес-програми.

Слід вказати також на важливу для українських ВНЗ сторону розвитку «підприємницької» ефективності університету Варвіка — організацію і розвиток співпраці закладу і бізнесових кіл. Після роздумів і врахування світового досвіду, керівництво університету в 1980 році створило Виробничу групу Варвіка (WMG) у скла-

ді технічного департаменту на чолі з молодим і талановитим науковцем індійського походження К. Бхатахарая. Він скерував зусилля свого спершу невеликого колективу на такий варіант співробітництва з провідними регіональними промисловими компаніями, який обіцяв поєднати розробку і впровадження нових технологій з підготовкою кадрів, спроможних «доводити» їх до перспективних ринкових продуктів. Інновація полягала в тому, що ці особи не лише володіли знаннями з економічної сфери, а знали та розуміли особливості тих процесів, що лягли в основу запропонованої технології. Лише ця компетентність давала їм змогу успішно поєднувати досягнення науковців університету Варвіка з вимогами і потребами виробників і бізнесменів [6, с. 40–41].

Фірми і компанії досить швидко високо оцінили зусилля Виробничої групи Варвіка і пропозиції готувати таких фахівців, які спроможні на конкретні справи, а не тільки на загальні акції з «організації та управління». З цього часу університет Варвіка отримав великий потік фінансових ресурсів для створення і розширення навчальних і дослідницьких структур, спроможних швидко і якісно навчати сотні чи тисячі співробітників багатьох фірм (серед них не лише найвідоміші британські зі сфери авто- і авіабудування, а й зарубіжні).

З огляду на власні можливості, університет обрав першу модель інституціоналізації бізнес-освіти — створення підрозділів, які є частиною університету з високим рівнем автономії. Наприклад, бізнесова школа Варвіка самостійно розпоряджається всім прибутком від реалізації освітніх програм, включаючи MBA. Вона сплачує університету 4 % податку з загального прибутку та 3 % — в інвестиційний фонд. Все інше йде на сплату заробітної плати, витрати на підтримку приміщень та інші виплати. Така автономія дозволяє бізнес-школі виплачувати своїм викладачам заробітну плату набагато більшу, ніж заробітна плата основних викладачів університету [7].

Друга модель — це створення незалежного освітнього закладу, бізнес-школи, яка повністю незалежна у фінансовому плані, самостійно веде свої справи, визначає свою структуру управління, відповідає за свої зобов'язання і ризики, не може сподіватися на чиюсь підтримку в кризовій ситуації. Прикладом найбільш успішних незалежних бізнес-шкіл виступають: престижна французька бізнес-школа INSEAD, LBS (Лондонська бізнес-школа) тощо.

У Росії створені можливості для різних форм підприємництва в бізнес-освіті, яка взагалі повинна бути більш гнучкою і здатною до інновацій. Виділяються такі види освітньої підприємницької діяльності, які відрізняються між собою ступенем юридичної та фінансової самостійності.

Перша російська модель — це інститути (факультети) підвищення кваліфікації, які є підрозділами державного вищого навчального закладу. Вони повністю фінансово залежні від головного закладу: всі зароблені кошти поступають в бухгалтерію і централізовано розподіляються на тих же підставах, що й інші кошти. Ці інститути користуються ліцензіями головного ВНЗ, його території, викладачами на безкоштовній основі.

Друга російська модель — це підрозділи ВНЗ, керівництво якими здійснюється за довіреністю. Ці підрозділи (школа бізнесу, факультет, центр та ін.) користуються ліцензіями головного ВНЗ, мають свій субрахунок, але в складі фінансового рахунку навчального закладу. Вони мають право залишати собі певний відсоток зароблених доходів, величина якого встановлюється рішенням вченої ради головного ВНЗ. Таким підрозділам також надається право самостійно організовувати свій навчальний процес, вибирати програми, викладачів, але діяти — в межах основних ліцензій ВНЗ. Прикладом такого закладу виступає Вища школа міжнародного бізнесу, створена при Академії народного господарства в Росії.

І третя російська модель — це самостійні юридичні особи, які мають власну ліцензію на освітню діяльність і вільні у виборі програм та викладачів. Вони мають власний фінансовий рахунок, власний реєстровий номер у податковій інспекції, самостійний штатний розпис тощо. Створюються вони, як правило, вищими навчальними закладами самостійно або в тандемі з іншими юридичними особами [8].

Світова практика дає приклади того, як державним закладам надається право створювати напівприватні підрозділи. Так, у Китаї в 1999 році державні університети отримали право створювати на власній базі коледжі, до управління якими може залучатися приватний сектор. У 2004 році вже було біля 300 вузів, що скористалися цим правом. У створенні такого першого коледжу при університеті провінції Чжецзян взяли участь також Університет міста Ханчжоу (який надав свій кампус для розміщення коледжу) та місцева влада (яка забезпечила 30 % усього фінансування) [9].

Інтенсифікація підприємництва в університетах та інших вищих навчальних закладах високого рівня відбувається не тільки відносно їх традиційної — освітньої функції, а й щодо дослідницької функції, також іманентно властивій класичним університетам. Підприємницька діяльність університетів стає загальносвітковою і доволі стабільною тенденцією, зумовленою впливом на вищу освіту набагато ширших і вагоміших чинників. Наприклад, коли в 1970–1980-х роках у США стало очевидним зниження конкурентоспроможності американських товарів на світових ринках, то урядом була прийнята ціла низка законодавчих актів у цьому напрямі. Характерно, що ключовою ланкою в підвищенні конкурентоспроможності американської економіки вважалося забезпечення партнерства між бізнесом, університетами та науковими установами. Тільки таке партнерство, побудоване на прямих зв'язках і спрямоване на швидку комерціалізацію результатів наукових досліджень, може стати рушійним фактором економічного прогресу. Серед основних законів слід у першу чергу назвати прийняті в 1980 році закони Бей—Доула та Стівенсона—Уайдлера, наслідком яких стало різке зростання трансферу результатів наукових досліджень, що виконувались у фінансованих урядом проектах.

Закон Бей—Доула дозволив університетам, безприбутковим організаціям та малому бізнесу отримувати права інтелектуальної власності на результати наукових розробок, виконаних за рахунків фінансування з бюджету. Згідно закону Стівенсона—Уайдлера у всіх наукових лабораторіях створювалися офіси практичного застосування технологій, на які передбачалися штатні одиниці працівників. А установи, яким підпорядковувалися наукові лабораторії, мали витратити не менше 0,5 % свого бюджету на діяльність у сфері поширення і комерціалізації результатів розробок.

Крім цих ще також багато інших законів, прийнятих з 1980 року, створили механізми комерціалізації наукових результатів, стимули для університетів патентувати свої розробки.

Розвиток партнерства між університетами та бізнесом набув активного розвитку в останні 30 років у США через створення в університетах так званих спеціальних центрів по обслуговуванню комерційних проектів (усього їх більше тисячі по країні). Типовий центр «університет — бізнес» є корпорацією, у якій кожний член вносить до спільного фонду фіксований членський внесок від кількох до сотень тисяч доларів на рік. Цей спільний фонд

досліджень формується також за рахунок внесків від самого університету, місцевої влади, інших спонсорів. За кошти фонду фінансуються фундаментальні дослідження, тематика яких визначається Радою Центру. Результати досліджень доступні для всіх членів корпорації, але кожен з них може вносити додаткові ресурси на більш поглиблені розробки і тим самим отримувати переважне право інтелектуальної власності на ці результати.

Як правило, не менше трьох четвертих усіх компаній, що є членами центрів, не тільки повертають свої вкладені кошти, а й отримують прибутки від практичного використання результатів наукових досліджень і розробок. Упродовж 1975–2002 років фінансовий внесок приватного сектору в наукові університетські дослідження зріс з 326 млн до 2,34 млрд дол. [4, с. 60–61].

Висновки. Формування сучасного дослідницького простору неможливо без розвитку взаємодії європейських університетів з бізнесом у напрямі забезпечення ефективного трансферу знань і комерціалізації результатів університетських наукових досліджень з одного боку, а з іншого — підготовки фахівців, володіючих фундаментальною теоретичною базою (яку надають класичні університети) та навичками і знаннями практичної діяльності (отримати які можливо лише в корпоративних університетах). Такими формами взаємодії університетів і бізнесу виступають: партнерство в науково-дослідній діяльності (спільні розробки, фінансування бізнесом досліджень в університетських лабораторіях, умови комерціалізації результатів і захисту прав інтелектуальної власності та ін.); підготовка фахівців для бізнесу (бакалаврів і магістрів на договірних засадах, створення університетами підрозділів, що забезпечують навчання, наближене до прикладних проблем бізнесу тощо); залучення викладацького складу традиційних університетів до підготовки кадрів в корпоративних навчальних центрах та ін.

Література

1. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період: Монографія: — К., 2006. — 508 с.
2. Строгеецкая Е В. В поисках модели современного университета // Высшее образование сегодня. — 2009. — № 3. — С. 15–17.
3. Егоришин А., Горбунова Е. Концепция стратегического управления вузом // Высшее образование в России. — 2007. — №10. — С. 31–39.

4. Корсунський С. В. Трансфер технологій у США. — К.: УкрІНТЕІ, 2005. — 148 с.

5. Г. ван Гинкель. Университет XXI в.: задачи, проблемы, возможности и менеджмент // Вестник высшей школы (Alma mater). — 2008. — № 1. — С. 41–49.

6. Донцова Л. В., Косолапова Н. В., Орлова И. Г. Интеграция образовательных учреждений высшего и дополнительного профессионального образования: модели предпринимательства // Экономика образования. — 2006. — № 2. — С. 5–9.

7. <http://www.mbastrategy.com.ua/>

8. Животовская И. Г. Реформа высшего образования в Китае: проблема подготовки кадров // Экономика образования. — 2007. — № 5. — С. 60–69.

9. Ніна ван Дайк. Двадцять років ранжирування університетів // Вища школа. — 2006. — № 5–6. — С. 48–66.

Статтю подано до редакції 17.01.10 р.

УДК 330.532:339.9:331.101.3

А. А. Грищенко, доцент
кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано інституційні основи економічної безпеки України в умовах лібералізації зовнішньоекономічної діяльності. На основі оптимального поєднання зовнішньоекономічної відкритості та політики економічного націоналізму запропоновано заходи щодо найбільшого сприяння вітчизняним виробникам і експортерам в умовах інтеграції економіки України до світового господарства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: захист національного виробника, лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, національний інтерес, економічна безпека, інституційні основи, експорт, імпорт, Світова організація торгівлі.